

NOGLE BØGER FRA TYCHO BRAHES BOGBINDERI

AF E. GIGAS

MEDENS de ældste Skrifter, vor store Astronom udgav, deriblandt det berømte »De nova stella«, vare trykte hos de bekendteste samtidige Bogtrykkere i Danmark — og det var Folk, som kunde levere ypperligt Arbejde (Lorens Benedict var jo iblandt dem) —, saa udgik hans senere Værker fra en Presse, som tilhørte ham selv, og som han havde i sin allernærmeste Nærhed. Under hans lille videnskabelige Fyrstendømme paa Hveen hørte nemlig ogsaa et Trykkeri, som var anbragt i en egen Bygning i det sydlige Hjørne af den i Firkant anlagte Vold, der omsluttede Uranienborg og dets Haveanlæg. Christoffer Weidam hed hans Bogtrykker, og de Bøger, der have Trykkestedet »Uraniburgum« paa Titelbladet, vidne om, at det var en dygtig Mand i sit Fag. Men ogsaa da Tycho Brahe levede som landflygtig hos Henrik Rantzau paa Wandsburg i Holsten, havde han sit eget, gode Trykkeri, der forestodes af Filip de Ohr. Ja, selv til hans sidste Opholdssted, Prag, ere flere Udgaver at henføre, som ved Betegnelsen »begyndt paa Uranienborg, fuldendt i Prag« synes at antyde, at han ogsaa hernede havde knyttet en Bogtrykker til sig og vaagede over, at der blev hans Værker en smuk typografisk Udførelse til Del.

Tycho Brahe havde jo i det hele et ikke ringe æstetisk Moment i sin storlaaet anlagte Personlighed. Som hans Borg og Observatorium vare prydede med Statuer og Springvand, som hans ingenlunde ubetydelige poetiske Aare lagde sig for Dagen i hans latinske Digte, saaledes kommer dette Moment ogsaa frem i Udstyrelsen af hans Skrifter, ikke blot — som nævnt — i deres Tryk, men ogsaa i deres Papir, der leveredes fra en af ham selv grundet Papirmølle paa Hveen, og i deres Illustration. Hertil kan føjes, hvad man hidtil ikke har lagt saa meget Mærke til: *Indbindingen*. Vi have endnu en hel Række Eksemplarer af Tycho Brahes Bøger, hvorom vi maa sige, at de ere blevne indbundne under hans eget Tilsyn og vistnok i et ham tilhørende Værksted; dette gælder ligeledes om to Bøger¹ af de meget faa, der ere levnede i Prag af det store Bibliotek, han bragte med derved, — ligesom der af hans navnkundige Instrumentsamling kun er bevaret een Sekstant, som ligeledes findes i den bøhmiske Hovedstad.

Vort st. kgl. Bibliotek, saavel dets Samling af danske Tryksager som Haandskriftsamlingen, ejer en Del af de Tycho Brahe'ske Bind. De fleste ere Mæcenat-eksemplarer i særlig pyntelig, temmelig ensartet Iklædning. Vi ville beskrive dem nærmere.

¹ Petri Rami »Dialectica« og Michael Möstlins Skrift om den gregorianske Kalender 1586, med Christopher Clavius' Modskrift. (Slg. Studnizka, Prager Tychoniana, Prag 1901).

1) De mundi aetheri recentioribus phaenomenis Liber secundus. Uranienborg 1588. 4^o. — I hvidt Pergament med Guldforringer paa Siderne, nemlig yderst en

TYCHONIS BRAHE, DANI
DE
NOVA ET NVLLIVS
ÆVI MEMORIA PRIVS VISA
Stella, iam pridem Anno à nato CHRIS-
TIO 1572. mense Nouem-
bris primùm Con-
specta,

CONTEMPLATIO MATHEMATICA.

Cui, præter exactam ECLIPSIS LVNARIS, huius Anni, pragmatian, Et elegantem in VRANIAM Elegiam, EPISTOLA quoq; DEDICATORIA accessit: in qua, noua & erudita conscribendi DIARIA METHEOROLOGICA Methodus, vtriusq; Astrologiæ Studiosis, eodem Autore, proponitur: Cuius, ad hunc labentem annum, Exemplar, singulari industria elaboratum conscripsit, quod tamem, multiplicium Schematum exprimendorum, quo totum fermè constat, difficultate, edi, hac vice, temporis angustia non patiebatur.



HAFNIÆ,
IMPRESSIT LAURENTIVS
Benedictj.
1 5 7 3.

Titel af Tycho Brahes De nova Stella. Omtr. $\frac{2}{3}$ St.

rektangulær Liniefort, i Hjørnerne fire Rosetter; derimellem fire andre, lillieagtige Ornamentter; indenfor atter fire Linier, dannende en Rektangel, med en Lilie i

TYCHONIS BRAHE DANI
DE
MVNDI AETHEREI
RECENTIORIBVS
PHAENOMENIS

LIBER SECVNDVS

QVI EST DE ILLVSTRI STELLA CAVDATA
ab elapso ferè triente Nouembris Anni 1577, vsq;
in finem Ianuarij sequentis
conspècta.



VRANIBV RGI
CVM PRIVILEGIO.

Omtr. Originalstørrelse.

hvert Hjørne. I Midten, paa Forsiden, en oval Medaillon i Guld-Pladetryk med Tycho Brahes Portræt og Omskriften:

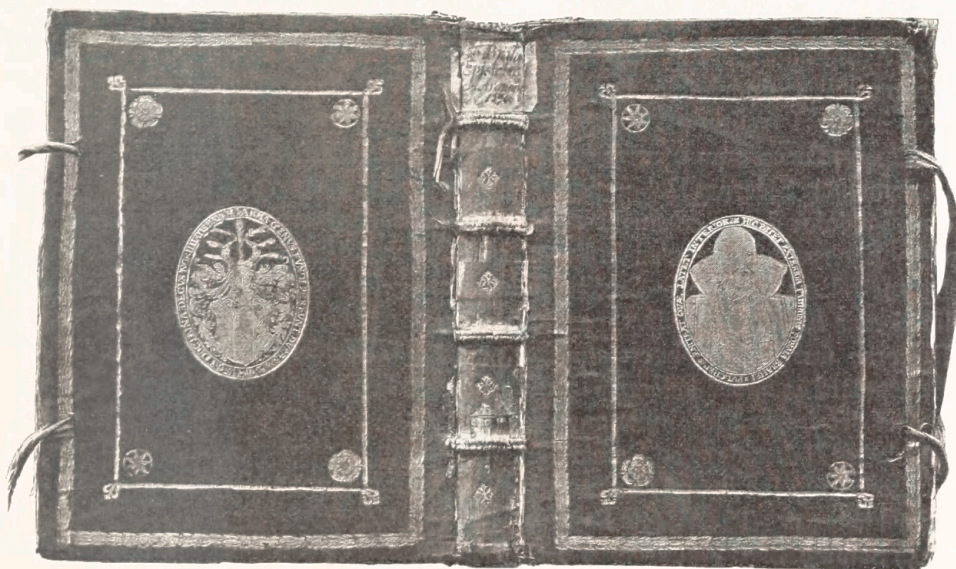
Hic patet exterior Tychonis forma Brahei;
Pulchrius eniteat, quae latet interior.

(Her er Tycho Brahes ydre Billede at skue; gid det indre, det skjulte, maa straaale skønnere).

Paa Bagsiden en tilsvarende Medaillon med hans Vaaben og dette Vers rundt om:

Arma, genus, fundi pereunt; durable virtus
Et doctrina decus nobilitatis habent.

(Vaaben, Herkomst, Godser gaa til Grunde; det er Ædelsind og Lærdom, som erhverve varig Adel).



Tycho Brahes *Epistolarum astronomicarum Libri*. Bind i grøn Silke. Omtr. $\frac{1}{3}$ St.

Ryggen er ved Gulmlinier delt i Felter. Dette Eksemplar bærer paa Forsatsbladets Inderside en egenhændig Dedikation:

Erudito & Honesto Iuuenj
Gellio Saceridi suo
øø
Tycho Brahe
1588
Martij 20.

Altsaa har det tilhørt en ung Lærd, der siden blev en af den store Mands værste Uvenner, efter først at have været hans Discipel, nemlig Medicineren Professor Gellius Sacerides (1562—1612), der trølovede sig med sin Lærers Datter, forlod hende og længe laa i Strid med hendes Fader. — Bogen har i 18de Aarh. tilhørt Præsten J. L. Stubenrauch i København, der var bekendt som Bogsamler.

2) Samme Bog. — Hvidt Pergament med Guldforisringer, grønne Bindebaand. Paa Siderne: yderst fire Linier i Rektangel, indenfor atter fire rhombisk anbragte,

en Roset i hver af de derved opstaaede trekantede Felter; Portræt og Vaaben, som paa forrige Nr.; Ryggen delt ved Linier i Felter, i hvert et Lillieornament. Et Forsatsblad synes udrevet.

3) *Epistolarum astronomicarum Libri*. Uranienborg 1596. 4^o. [Det her givne Bind.] — Grønt Atlask med Bindebaand af samme Farve, Forsiringer i Guld; Guldsnit med paatrykte Ornament. Bladborten paa Siderne synes udført med Rulle. — Paa Forsatsbladets Inderside findes en skreven Dedikation til Hertug Johan Adolf af Holsten, Erkebiskop af Bremen, Christian IV's Svoger, hvis Interesse for Videnskab berømmes; det var ham, der stiftede Gottorper-Biblioteket. Tycho Brahes egenhændige Underskrift er i sin Tid bortskaaren af en hensynsløs Autografsamler. Endelig er paa Bagsiden af Titelbladet paatrykt, ikke paaklæbet, Tycho Brahes kobberstukne, kolorerede Portræt, betegnet »I De Geyn« (ikke det, der er beskrevet i Strunks Fortegnelse over danske Portræter).

4) *Astronomiæ instauratæ Mechanica*. Wandesburg 1598. Fol. Med sirlig haandskrevet Tillæg, indeholdende Stjernerkatalogen »*Stellarum octavi orbis inerrantium accurata restitutio*«. — Lyseblaat Atlask, Ryggen Fløjl af nu omtrent ubestemmelig Farve, som maaske ogsaa har været lyseblaa. Guldsnit med paatrykte Ornament. Sidernes Dekoration i Guld er denne: en temmelig bred Ornamentbort, indenfor denne en smallere Ornamentlinie, dannende en Rhombe, — begge vistnok ogsaa udførte med Rulle —, i Midten et stort presset Ornament, i hver Hjørnetrekant en Lillie. — Bogens Billeder ere kolorerede, hvad de ere i alle Bibliotekets 3 Eksemplarer. Det maa bemærkes, at paa Opstalten af Uranienborg ere Farverne forskellige i hvert af dem, saa at J. L. Heiberg, der gengiver det ene Eksemplar i et af Kalenderen »Urania«s Litografier, maa siges at have Uret, naar han af det drager Slutninger angaaende Slottets virkelige Udseende. — Paa Forsatsbladets Inderside er en Dedikation, med Forfatterens egenhændige Underskrift, til Storhertug Ferdinand af Toscana. Et koloreret Portræt, det samme som i Nr. 3, er klæbet paa Titelbladets Bagside.

5) Samme Bog. — Lyseblaat Atlask med Guld og med stærkt afbleget Fløjls Ryg; Guldsnit med paatrykte Ornament. Sidernes Dekoration har de to bekendte, ovale Medailloner; Ornamenteringen er inddelt omtrent som i det Eksemplar, der er beskrevet under Nr. 4, men de enkelte Borter ere forskellige, og der er flere smaa Rosetter i Felterne. — Bogen er [slg. den facsimilerede Dedikation] tilegnet den fornemme bøhmiske Statsmand Petrus Wock a Rosenberg — ham, i hvis Hus Astronomen paadrog sig sin Helsot under et Gæstebud, — og dennes store kobberstukne Exlibris, kendt fra adskillige Bøger i hans Bogsamling, der nu tilhøre det st. kgl. Bibliotek, er klæbet foran i den, paa Bindets Inderside. Et haandmalet Portræt af Tycho Brahe, i Vandfarve med rig Anvendelse af Guld, er paaklæbet Titelbladets Bagside. Det ligner noget det, som er gengivet i det svenske Vetenskaps-Akademis Facsimile-Udgave af »*Mechanica*« (1901), men er dog ikke nogen Kopi deraf, mindst for Cartouchens Vedkommende.

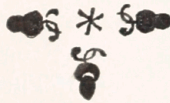
Vort tredje Eksp. af »*Mechanica*«, i Hjelmsstjernes Samling, er ombundet forlængst. Det har ogsaa været et Dedikationseksemplar, nemlig fra den yngre Tycho Brahe til Otto Stensen Brahe 1598. Rigsadmiral Ove Gedde har ejet det (1618), siden den astronomiske Professor P. Horrebow (1732). Titelbladets Bagside har et paaklæbet Eksemplar af De Geyns før nævnte Portræt.



URANIBVRGI
Ex officinâ Typographicâ Authoris.

ANNO DOMINI.

M. D. XCVI.



Sidste Side i Tycho Brahes *Epistolarum astronomicarum Libri*. Omtr. Originalstørrelse.
(Træsnittet forestiller en af Figureerne fra Uranienborg).

ILLVSTRISS^o ET GENEROSISS^o DOMINO
 DNO PETRO WOCK
 Gubernatori Domus Rosenbergicæ
 Domino in Crumblaw et Wittingaw
 Sa^{ca} Cesar^a Maiestatis Consiliario
 et Camerario dignissimo
 Dño honorandissimo
 et obseruandissimo
 Dono Dt

Tycho Brahe
 Anno 1600
 Septembris
 Die 18.



Tycho Brahes Dedikation til Petrus Wock a Rosenberg. Omtr. $\frac{2}{3}$ St.

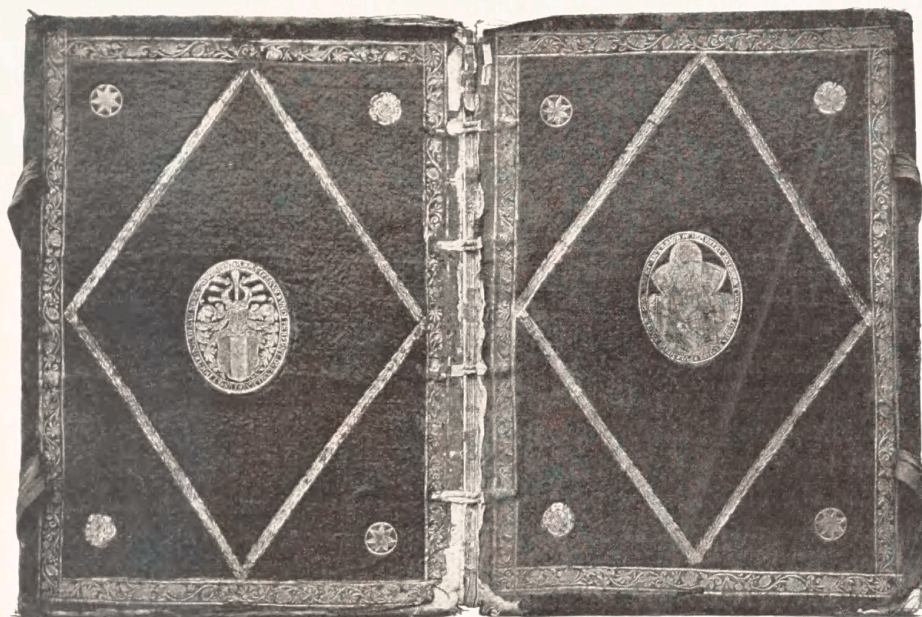
6) Astronomiae instauratæ progymnasmata. Prima pars. Begyndt paa Uranienborg, fuldendt i Prag 1602 (altsaa efter Tycho Brahes Død). 4^o. — Blaat Fløjl med Guld. Orneret Bort, fire smaa Ornamenten i Hjørnerne, de samme i Ryggens Felter; de ere forskellige fra dem i Tycho Brahes i det foregaaende beskrevne Dedikationseksemplarer. Men Portræt- og Vaabenmedaillonerne ere paatrykte Siderne. Guldsnit. — Paa Bagsiden af Titelbladet et kobberstukket Portræt, betegnet »I de Gheyn« (Strunk 356, men før M. Sadelers Navn).

Skønt Bogen er udsendt efter dens Forfatters Død, kan det vel nok forsvares at henføre dens Bind til de Tycho Brahe'ske.

Haandskrifter.

7) Gl. kgl. Saml. 306, Fol. Stellarum octavi orbis inerrantium accurata restitio. Wandesburg 1598. Pergament. Meget pyntelig skrevet, med Anvendelse af rød Skrift o. desl. Indbundet i violet, mønstret Fløjl. Titelbladets Bagside har et paaklæbet, koloreret Eksempel af det oftere nævnte, De Geyn'ske Portræt (det som ikke findes hos Strunk). Paa Indersiden af et Pergaments Forsatsblad en lat. Dedikation fra Tycho Brahe til Christian IV, hans »allernaadigste Herre«, i Guld-bogstaver (Versaler).

8) Gl. kgl. Saml. 307, Fol. Samme Skrift, kaligraferet paa samme Maade og med samme indklæbete Portræt. Dediceret, med egenhændig Underskrift og et lat. Vers, til Hertug Johan Adolf. — Grønt Atlask, Bindebaand af samme Farve,



Bind i grøn Silke til Haandskriftet Gl. kongl. Saml. Nr. 307 Fol., omtr. $\frac{1}{4}$ St.

Guldsnit, de to sædvanlige Ovaler i Guldtryk; for øvrigt den sædvanlige Inddeling af Sidernes Guldornamentering: yderst en temmelig bred Bort, indenfor atter et rhombisk Linieornament (Bladrullen fra Nr. 3), i hver Trekant en Roset (2 forskellige Mønstre, træffes paa et Par af de tidligere beskrevne Bind).

9) Gl. kgl. Saml. 311, Fol. Tycho Brahe's Observationer fra 1582 ff., tildels egenhændige. — I hvidt Pergament uden nogen Forsiring, grønne Bindebaand. Bærer Spor af megen Brug.

10) Gl. kgl. Saml. 1822, 4^o. Horoskop for Frederik II's Søn Ulrik, 1579. — Grønt Fløjl, Guldsnit, grønne Bindebaand; et lille Lilieornament i Guld anbragt i hvert Hjørne, midt paa Siderne fire saadanne, dannende et Kors.

11) Gl. kgl. Saml. 1823, 4^o. Horoskop for Frederik II's Søn Hans, 1583. — Ligel. grøn Fløjl med Guldsnit og grønne Bindebaand; Ryggen er ved »Bindene«

delt i Felter; For- og Bagsiden indrammet med Guldlinier, indenfor i hvert Hjørne et lille Bladornament, i Midten en større Lilie.

12) Gl. kgl. Saml. 1825, 4^o. Tycho Brahes Observationer, for en stor Del egenhændige, fra Vintersolhverv 1577 og gennem flere paafølgende Aar. — Hvidt Pergamentsbind med grønne Bindebaand. Det ovale Portræt samt Vaabnet i Guldtryk (sidstnævnte anbragt forkert), Spor af anden Guldforsiring. —

Det fremgaar af forskellige nyere, tildels bibliografiske Arbejder om Tycho Brahe og hans Værker, at fremmede Biblioteker ogsaa besidde adskillige Prøver paa hans Bogbind. De fleste ere at henføre til de særlig fine Dedikationseksemplarer, bestemte til fyrstelige og andre meget fornemme Personer, for hvilke Forfatteren og Giveren een Gang for alle havde valgt en omtrent ensartet Indbinding, oftest i Atlask, undertiden i Fløjl. Saaledes har »Mechanica« i det stockholmske Vetenskapsakademi's Bibliotek »et purpurrødt Silkebind med Guldbrodering« (serico rubro-purpureo auro intexto tegumentum libri vestitum est). Eksemplaret mangler nu Dedikation. I det bodleianske Bibliotek i Oxford er et Eksemplar af samme Bog, dediceret Dogen af Venedig, Marino Grimani, i grønt Atlask med Guldforsiringer¹. Nationalbiblioteket i Paris har tre Eksemplarer af samme, med kolorerede Billeder, alle i blaat Fløjl, med de to Guldovaler paa Siderne. Det ene af dem er af Tycho Brahe foræret Prins Moritz af Nassau-Oranien, det andet er et Dedikationseksemplar til Wolfgang Dietrich von Raitenau, Erkebiskop af Salzburg, dette har som Tillæg den førnævnte, haandskrevne Stjerne-katalog². I Prag findes »Mechanica« i et Ekspl. tilegnet Baron Johan von Hasenberg, med kolorerede Billeder og haandmalet Portræt, omtrent Magen til det, der findes i Stockholm, ogsaa hvad Cartouchen med dens Figurer angaar, d. v. s. noget forskelligt fra vort haandmalede. Det er indbundet i grøn Silke med Guld og de to sædvanlige Medailloner³.

Man kan vistnok, med Eksemplarerne i København for Øje, let forestille sig, hvordan alle disse Bind se ud. Mindre pragtfuldt har det Eksemplar af »Mechanica« været — nu i Leidens Universitetsbibliotek —, som Tycho Brahe bestemte til en borgerlig — men forresten adelsgal — Lærd, Filologen Joseph Scaliger. Det er kun, if. den svenske Facsimileudgave, »membraneo tegumento auro impresso vestitum« (i Pergament med pressede Guldforsiringer). Forfatteren har rimeligvis sendt det til Tak for et Skrift af Scaliger 1594, han modtog med dennes egenhændige Dedikation, nu i Prag (Studnizka, anf. Skrift). Ogsaa de to andre Levninger i Prag af den store Astronom's Bogsamling, der omtales af Studnizka (se foran), ere i jævne Bind. Læder med de to ovale Medailloner i Guldtryk.

¹ Fortalen til den svenske Facsimileudgave 1901 af »Mechanica«.

² L. Delisle i »Journal des Savants«, Febr. 1901.

³ Studnizka, Prager Tychoniana, 1901.